

Czy z praw podstawowych Unii Europejskiej mogą korzystać tylko niektórzy obywatele Unii lub tylko w określonych sytuacjach? Nawet jeśli wydaje się to sprzeczne z logiką i poczuciem sprawiedliwości, tak właśnie jest w obecnym stanie rozwoju prawa unijnego. Karta Praw Podstawowych UE, zgodnie z jej art. 51 ust. 1, ma zastosowanie do państw członkowskich tylko wtedy, gdy stosują one prawo Unii. Prawa podstawowe UE nie mają zatem zastosowania wobec państw członkowskich w tzw. sytuacjach czysto wewnętrznych. Nawet jeśli Karta jest wiążąca dla wszystkich państw członkowskich, a preambuła i prawa w niej zawarte są sformułowane w sposób uniwersalny, oznacza to, że np. postanowienia "Godność ludzka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona." (art. 1 Karty) lub "Każdy ma prawo do poszanowania jego integralności fizycznej i psychicznej" (art. 3 Karty), obywatel Unii może powołać się wobec państwa członkowskiego tylko wtedy, gdy jest w stanie wykazać, że jego sprawa podlega prawu Unii.

Takie rozwiązanie regulacyjne jest uzasadnione podziałem kompetencji między Unią a państwami członkowskimi. O ile jednak było ono akceptowalne w czasach, gdy integracja miała charakter czysto ekonomiczny, a prawo unijne dotyczyło głównie osób przemieszczających się do innych państw członkowskich, o tyle od czasu wprowadzenia w 1993 r. obywatelstwa Unii, które przysługuje wszystkim obywatelom państw członkowskich, budzi coraz większe kontrowersje. Tak wąski zakres stosowania praw podstawowych UE nie odpowiada potrzebom ochrony jednostek w obecnym stanie rozwoju integracji.

Co więcej, w praktyce zdarza się, że prawa podstawowe UE już są stosowane w sferze kompetencji wyłącznych państw członkowskich. Żadne przepisy krajowe nie mogą być sprzeczne z podstawowymi zasadami UE - swobodami rynku wewnętrznego i swobodą przemieszczania się obywateli Unii. Kolejny przełom w stosowaniu praw podstawowych przyniosło niedawne orzecznictwo TSUE w sprawie obowiązku zapewnienia przez państwa członkowskie skutecznej ochrony sądowej obejmującego wszystkie sądy krajowe, które mogą potencjalnie stosować prawo UE.

Celem projektu jest analiza wyzwań związanych z rozszerzeniem stosowania praw podstawowych UE wobec państw członkowskich Unii. Pozwoli to na zdobycie wiedzy o tym zjawisku i wypracowanie podstaw teoretycznych dla ewentualnej reformy traktatowej i spójności orzeczniczej. Podstawowe pytania badawcze (PB):

PB.1. Jaki jest obecny zakres stosowania praw podstawowych UE wobec państw członkowskich UE?

PB.2. Czy (wszystkie) prawa podstawowe UE powinny być stosowane wobec państw członkowskich w sytuacjach czysto wewnętrznych? Jeśli tylko niektóre, to które? Na przykład, czy powinny one być takie same jak prawa chronione przez EKPC?

PB.3 Jak określić unijny standard praw podstawowych mający zastosowanie do państw członkowskich w związku ze znacznymi różnicami w poziomie ochrony tych praw? Czy należy zastosować koncepcję marginesu oceny wypracowaną przez ETPCz?

PB.4. W przypadku tak radykalnego rozszerzenia zakresu stosowania praw podstawowych UE, jak należy ograniczyć liczbę spraw zawisłych przed TSUE?

Aby odpowiedzieć na podstawowe pytanie badawcze projektu - czy wszystkie prawa podstawowe Unii powinny mieć zastosowanie do państw członkowskich w każdej sytuacji - konieczne jest przeprowadzenie trzech głównych zadań badawczych. W pierwszej kolejności dokonana zostanie teoretyczna rekonstrukcja stanu prawa UE w zakresie podziału kompetencji i zakresu stosowania prawa UE. Druga część projektu będzie poświęcona rekonstrukcji rzeczywistego zakresu stosowania praw podstawowych wobec państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem stosowania zobowiązań wynikających z prawa UE w obszarach kompetencji własnych państw członkowskich. Wreszcie, w ramach trzeciego zadania badawczego zostanie przeprowadzona synteza i krytyczne prace porównawcze. Przeanalizowany zostanie bardziej zaawansowany scenariusz: zastosowanie wszystkich praw Karty do państw członkowskich. Ponadto sprawdzone zostaną inne, bardziej zniuansowane scenariusze. Ta część badań obejmie również ochronę wynikającą z EKPCz i konstytucji krajowych.